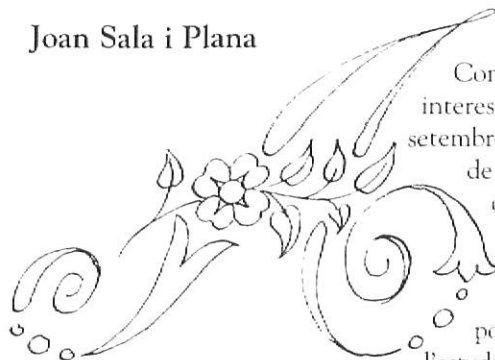

Autoretrat.
Carbó sobre paper, 1920.
42 x 31.5 cm.
Col·lecció particular.

Els apunts inèdits de Josep Berga i Boada

Joan Sala i Plana

Una de les lletres per brodar
dibuixada per J. Berga.

la Sala Oberta del Museu Comarcal de la Garrotxa es fa una interessant exposició des del dia 4 de setembre al 8 de novembre d'enguany, de l'obra de Josep Berga i Boada, que, a més de mostrar la variada producció plàstica d'aquest artista —l'exposició porta per títol «Trajectòria d'un artista polifacètic»—, vol aprofundir en l'estudi de la personalitat de l'autor.

A aquest efecte s'ha confeccionat un catàleg en el qual diferents estudiosos han

aportat la seva investigació dividida en deu col·laboracions, que van des dels aspectes biogràfics als plàstics —pintura i dibuix, escultura, disseny gràfic, escenografia— als literaris —aproximació al seu teatre, als aspectes lingüístics de la seva prosa—, sense oblidar la seva faceta de mestre, ni la bibliografia, a més d'una anàlisi d'uns dibuixos al·legòrics a la Primera Guerra Mundial.

És una gran ocasió per conèixer l'obra d'aquest pintor que ha estat mostrada en comptades ocasions, i mai amb l'amplitud que té aquesta vegada.

Home polifacètic

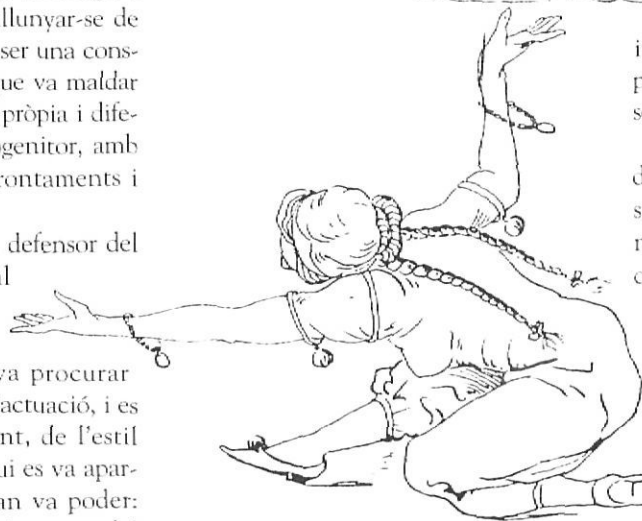
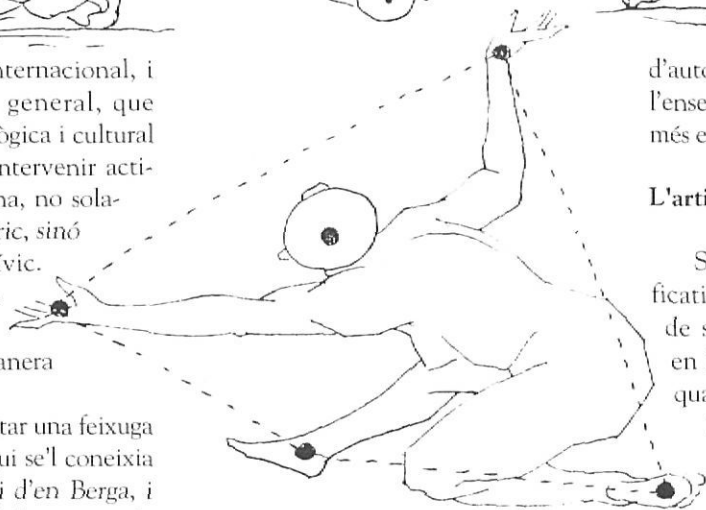
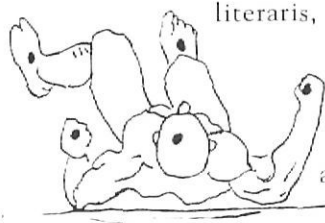
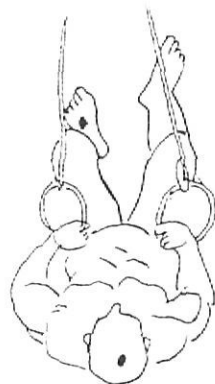
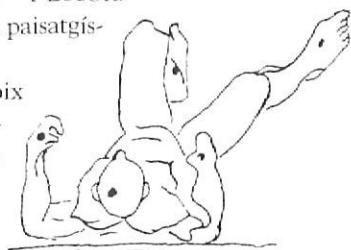
Josep Berga i Boada
—1872-1923— era

el fill de Josep Berga i Boix, conegut popularment com l'avi Berga, mestre de tota una generació d'artistes olotins, i director durant una quarantena d'anys de l'Escola de Belles Arts d'Olot. L'avi Berga, a més de mestre, fou el capdavanter i un dels principals representants del moviment conegut per l'Escola d'Olot o Escola paisatgística olotina.

Berga i Boix era molt estimat i respectat pels seus alumnes, algun dels quals va assolir un reconeixement internacional, i també pels olotins en general, que valoraven la tasca pedagògica i cultural d'aquest home, que va intervenir activament en la vida olotina, no solament en el vessant pictòric, sinó també en el literari i cívic. No hi ha iniciativa a la població que no hi participi d'una o altra manera l'avi Berga.

Això deuria representar una feixuga càrrega per al seu fill, a qui se'l coneixia pel «noi Berga» o el noi d'en Berga, i veiem que la voluntat d'allunyar-se de la personalitat del pare va ser una constant d'en Berga i Boada, que va maldar per fer-se una personalitat pròpia i diferenciada de la del seu progenitor, amb qui va tenir diversos enfrontaments i discrepàncies.

Berga i Boada fou un defensor del modernisme, estil al qual es pot englobar bona part de la seva diversificada obra. Des de ben jove va procurar delimitar els seus camps d'actuació, i es va allunyar conscientment, de l'estil pictòric del seu pare, de qui es va apartar també físicament quan va poder: se'n va anar a exercir la docència del dibuix, primer a Figueres —el 1893— i després, a Sant Feliu de Guíxols —1912—, sense oblidar una estada intermèdia a l'escola d'Olot.

Dibuixos que il·lustren el text titulat Els Cinc Punts, en els quals l'autor posa de manifest que a partir de cinc punts qualssevol sempre es pot dibuixar una figura humana.

Tenia voluntat d'artista complet, de creador polifacètic, com el pare, present en tots els camps de la vida cultural olotina de l'època, però des de posicions ideològiques prou diferenciades, ja que el nostre biografiat políticament

era proper a idees republicanes i progressistes que li varen portar prou maldecaps. Pintava, modelava, feia disseny gràfic, dibuixos per a escenografies i il·lustracions de llibres, escrivia prosa, teatre, era membre de jurats literaris, director i actiu col·laborador de setmanaris. També va practicar la recerca arqueològica, a més de la desconeguda faceta d'autor d'uns interessants apunts per a l'ensenyament de l'art, dels quals parlo més endavant.

L'artista plàstic

Si s'ha de resumir en un sol qualificatiu la seva obra plàstica, aquest ha de ser el de dibuixant, especialitat en la qual aconsegueix l'obra de més qualitat.

Les seves carpetes plenes de dibuixos tenen en comú el traç expressiu i espontani, segur en la línia i en la composició, més intuïtiva que no pas pensada. Capta dels personatges i ambients dibuixats tota la seva essència, tota la grandesa o roïndat.

És en les diverses tècniques del dibuix on sobresurt amb més força la seva personalitat, i on es manifesten més clarament els trets modernistes, que mai no deixen de ser purament formals; és a dir, una sublimació de la línia corba, sensual i amable a la vista de l'observador.

No és d'estranyar, doncs, que coincidint en el temps amb l'etapa modernista del país, fes uns bons dissenys gràfics en forma de cartells, capçaleres, segells, marques, etc.

La seva producció pictòrica està dividida en dues parts; per un costat, fa

Una exposició reveladora a Olot

Escultura, dibuix, oli, terracota, treballs en publicitat i diversos textos i anotacions organitzen el contingut d'una exposició que representa un atractiu per al públic coneixedor, o admirador, de l'activitat artística olotina al llarg de la història. En aquesta ocasió, es pot fer una accentuació més precisa de les característiques pròpies de Berga i Boada per diferenciar-lo de les del seu pare. L'oportunitat, així mateix, permet de contemplar un conjunt de peces, que, pel seu origen, en molts casos col·leccions particulars, són difícils de reunir.

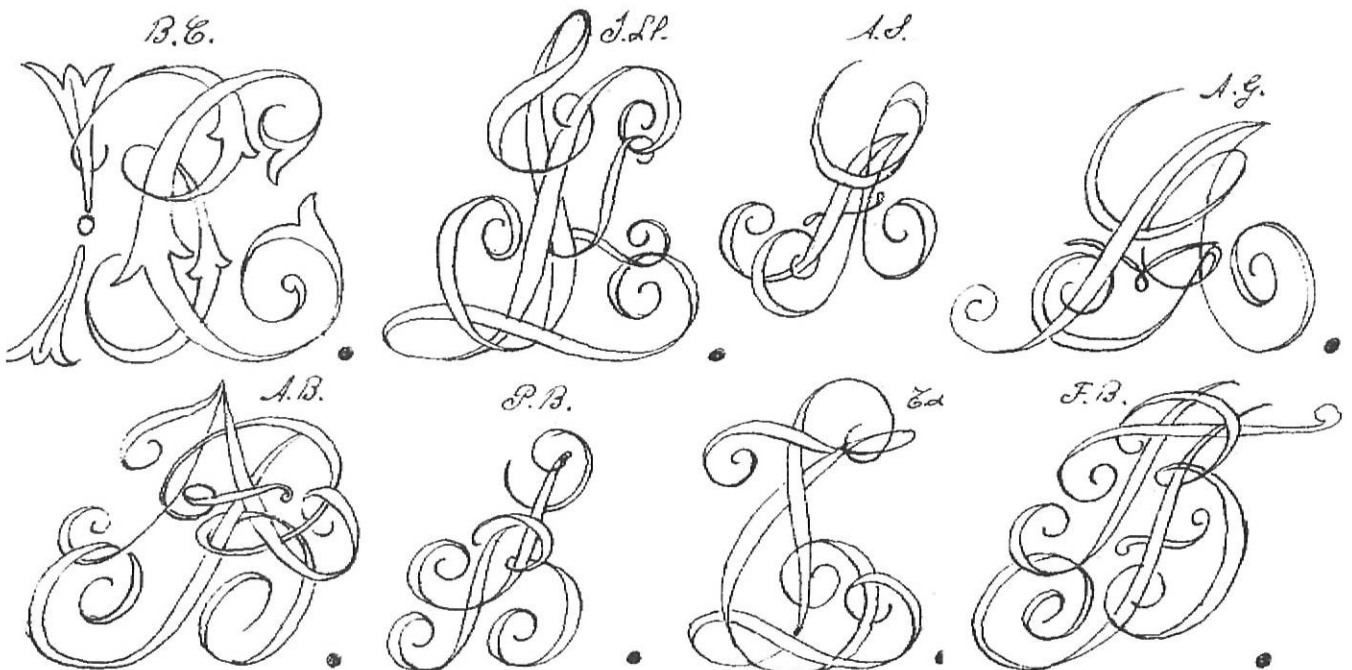
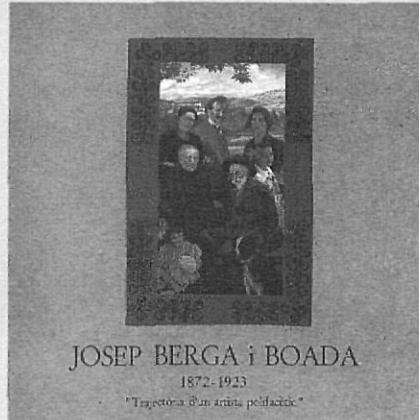
Un dels interessos de la selecció presentada és l'exhibició de l'esmentada versatilitat tècnica de l'artista, que li permeté moure's per diversos camps, i consegüentment expressar una major varietat d'inquietuds, sempre emmarcables dins d'un context modernista del qual fou un actiu promotor. El conjunt exposat esdevé significatiu d'un estil que ha rebut totes les atencions que els seus grans representants han merescut, però que a voltes ha deixat de banda aquells que, amb les mateixes conviccions, varen tenir un pes reduït en una àrea geogràfica més modesta, que foren, fins i tot, relativament desatesos en les poblacions on varen desenvolupar la seva producció, tot i que aquestes sovint fan ostentació del seu passat artístic.

Aquesta activitat polifacètica estructura i dinamitza el recorregut que s'ofereix, i es pot intuir com un dels factors que poden intervenir en un major reconeixement

individual de l'autor, imprescindible per a la divulgació d'una obra emmarcada en un context artístic extraordinàriament exigent, en el qual els noms de Blay o Casas projecten amples ombres sobre algun dels seus contemporanis —lògiques en qualsevol cas. Anteriorment, els primers representants de l'escola d'Olot havien configurat un prestigiós precedent. Berga i Boix, pare de l'artista, ha provocat, tradicionalment, una vinculació i una valoració inferior de l'obra del seu fill respecte de la seva. Aquesta esplèndida competència que tingué en vida és la que ha constituït la consideració secundària del seu treball i, òbviament, les imprecisions que tradicionalment han existit sobre Berga i Boada. En aquest sentit, la contribució de l'exposició i dels articles del seu catàleg aporten una informació molt remarcable.

Del conjunt d'obres exposades, cal destacar, per la brillant imaginació que evidencien, per estètica i composició originals i, malauradament, per l'actualitat del tema, la sèrie de dibuixos al·legòrics de la Primera Guerra Mundial, els quals, a més de reafirmar el que s'observa en la comparació dels treballs exposats, és a dir, una major autoritat del dibuix enfront de les altres tècniques, demostren la postura personal de l'artista, de clares connotacions antibel·licistes i antigermàniques.

Ramon Batlle

Composicions de dues lletres per ser brodades, del text d'El Brodat.

paisatges, figures i natures mortes emprant l'oli com a tècnica, en els quals la influència de l'escola d'Olot és manifesta; i per l'altre, té composicions fetes amb tècniques d'aigua, més en la línia dels dibuixos, amb visions oníriques i catastrofistes, en les quals dona color als seus dibuixos, prescindint sovint dels tradicionals estudis del clar-obscur, de la perspectiva i fins i tot de la barreja dels colors.

Treballa com a escultor pels tallers d'imatgeria religiosa d'Olot, modelant sants amb la seguretat que li dona el seu gran domini del dibuix i de l'anatomia humana. Són figures plenes de vida i d'humanitat. També funda diverses empreses, d'existència efímera, dedicades a la fabricació d'objectes artístics i decoratius, com tabaqueres, figures femenines, de pessebre; i també reproduccions de relleus romànics i gòtics del país.

A més d'aquesta faceta de modelador per encàrrec té la de lliure creació, en la qual s'aprecia la influència dels escultors modernistes catalans del moment.

Els apunts del mestre de dibuix

Berga i Boada, quan resideix a Sant Feliu a partir de 1912, varia de costums respecte als de la seva ciutat nadiua, i participarà poc en la vida de la població. Va del taller a l'escola de Belles Arts i de l'escola a casa seva, i aquest fet deu ajudar en gran manera perquè disposi de més temps, que aprofita per redactar uns apunts, que, com diu en la primera pàgina, estan adreçats «als alumnes de l'Escola de Belles Arts de Sant Feliu de Guíxols».

És versemblant que la manca d'activitat social i qui sap si cultural de la nova destinació professional va afavorir que es dediqués més intensament al seu magisteri, fet que han constatat alguns antics alumnes seus ganxons i que podem corroborar a partir d'aquests manuscrits que fa poc han estat coneguts fora del cercle estrictament familiar.

Aquests apunts i divers material pedagògic del mestre Berga i Boada que han estat fins ara quasi desconeguts; són un conjunt de set tractats escrits en català entre 1913 i 1920, d'un notable valor pedagògic i documental.

L'enfocament del material segueix l'esquema tradicional d'aleshores; és a dir, agrupant els coneixements dins quatre grans disciplines:

- els d'«Anatomia».
- els d'«Història de l'Art»,
- els de disciplines tradicionalment considerades artístiques com les «Lliçons d'Adorno», «L'habitació», el «Brodats» i les «Puntes de coixí», i
- els de *Perspectiva*.

Els estudis d'*Anatomia per dibuixar la figura humana* són els més remarcables de Berga i Boada, tant des del punt de vista formal, ja que presenta dibuixos i textos molt acurats, com des del punt de vista documental, amb informació exhaustiva, i fins i tot bibliografia aconsellable per ampliar el tema. També deu ser el tractat del qual ens ha arribat més quantitat de material.

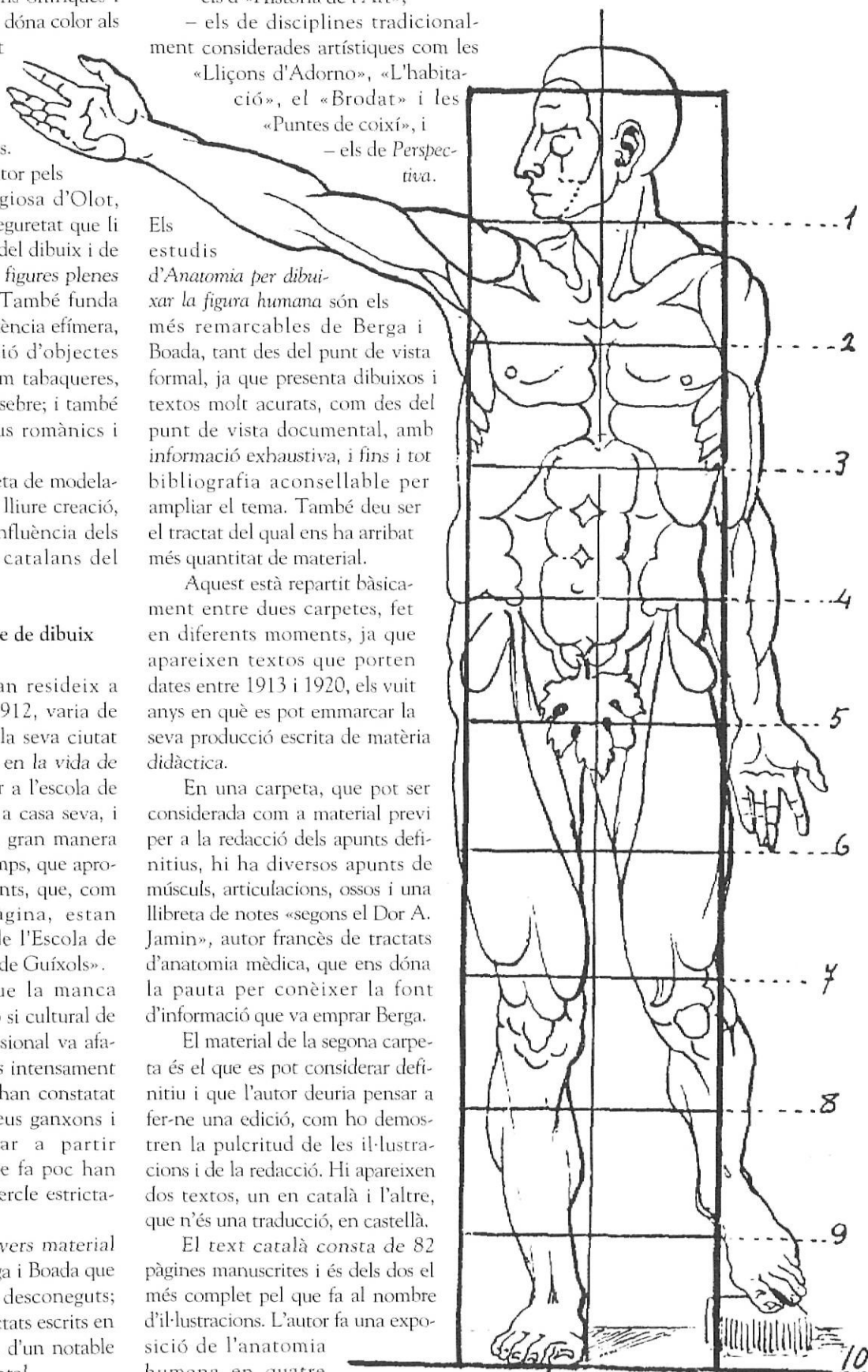
Aquest està repartit bàsicament entre dues carpetes, fet en diferents moments, ja que apareixen textos que porten dates entre 1913 i 1920, els vuit anys en què es pot emmarcar la seva producció escrita de matèria didàctica.

En una carpeta, que pot ser considerada com a material previ per a la redacció dels apunts definitius, hi ha diversos apunts de músculs, articulacions, ossos i una llibreta de notes «segons el Dor A. Jamin», autor francès de tractats d'anatomia mèdica, que ens dona la pauta per conèixer la font d'informació que va emprar Berga.

El material de la segona carpeta és el que es pot considerar definitiu i que l'autor deuria pensar a fer-ne una edició, com ho demostren la pulcritud de les il·lustracions i de la redacció. Hi apareixen dos textos, un en català i l'altre, que n'és una traducció, en castellà.

El text català consta de 82 pàgines manuscrites i és dels dos el més complet pel que fa al nombre d'il·lustracions. L'autor fa una exposició de l'anatomia humana en quatre

Model que dona Berga i Boada de les proporcions del cos humà.

capítols —el primer dedicat a l'osteologia o estudi de l'esquelet; el segon, a la miologia o tractat dels músculs; el tercer, a les proporcions del cos humà (escrit en castellà); i el quart són uns exercicis pràctics—, degudament il·lustrats, com es pot apreciar en les figures adjuntes.

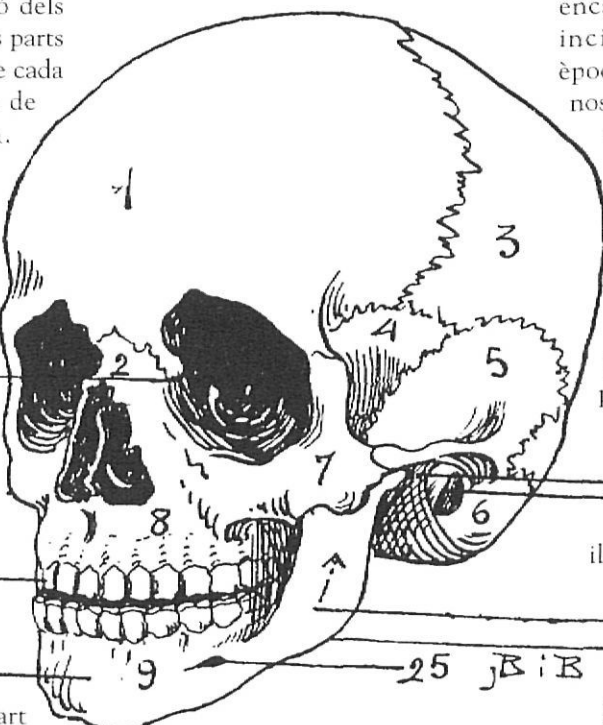
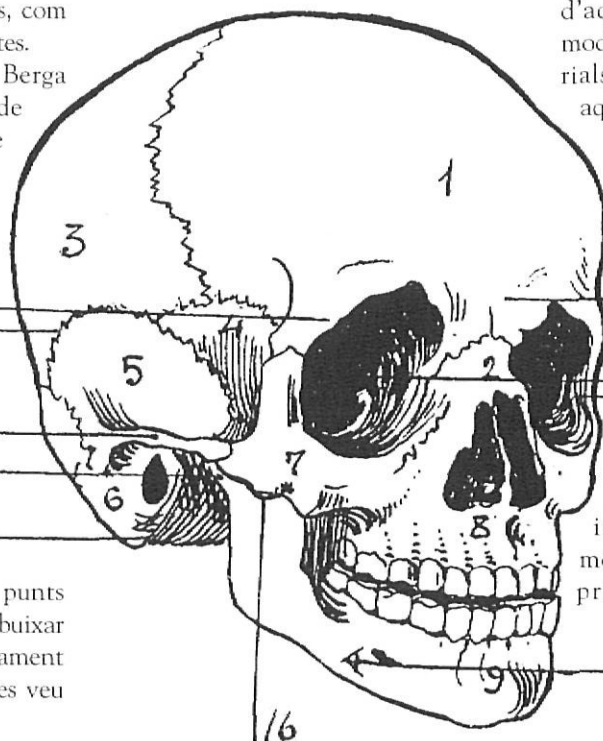
La importància que dona Berga als exercicis pràctics es posa de manifest en el títol del text, que no és el genèric d'Anatomia sinó «Els cinc punts».

La tesi de l'autor en aquest manual és que tot bon dibuixant ha de dominar òbviament l'anatomia humana, que és una simple eina que no pot suplir mai la creativitat de l'artista, de manera que donats cinc punts col·locats a l'atzar, és capaç de dibuixar una figura, tal com mostra gràficament en les darreres 26 làmines, com es veu en les il·lustracions adjuntes.

Dins cada capítol hi ha unes lliçons, que solen seguir sempre una mateixa estructura de definició dels elements estudiats, estudi de les parts que els componen, descripció de cada una i dibuixos que l'il·lustren de manera molt pedagògica. Aquests dibuixos estan pensats perquè l'alumne els copiï «a doble tamany i la meitat més petit» per tal d'aconseguir que l'alumne faci exercicis de proporcions.

Berga dedica el tractat a Miquel Blay, per qui confessa una gran amistat i reconeixement al seu mestratge en el camp de l'escultura, mostrant fefaent del distanciament amb el seu pare, que va ser el seu veritable mestre.

Els apunts d'Història de l'art tenen dues temàtiques diferents. Una d'elles, redactada el 1916, és una història de l'escultura; la segona, que Berga titula «Història de l'Art», és bàsicament una història de la creació arquitectònica, escrita entre 1917 i 1918.

L'autor aconsella que l'alumne faci dues còpies del crani, una la meitat més petita i l'altra el doble de gran, recomanació que repeteix en tots els estudis anatòmics.

La història de l'escultura consta de deu plecs escrits en paper de petit format en els quals fa una sèrie de reflexions teòriques a l'entorn de l'escultura més que no pas una història d'aquesta especialitat. Analitza la moderació dels moviments, els materials emprats... essent un pioner en aquestes comarques de l'anàlisi del fet artístic.

Els apunts d'«Història de l'Art» s'inicien amb un seguit de reflexions artístiques per passar a veure la prehistòria, Egipte, Grècia, Roma, l'art cristià, el bizantí, l'àrab i mudèjar, fins a l'art romànic, al qual dedica tres lliçons.

Per tant, és una obra obra incompleta, llevat que hi hagi més material ara perdut. El valor principal és l'aportació que fa l'autor de procurar oferir junt al tractat moltes il·lustracions, única manera d'estudiar la història de l'art, ja que ben segur que els seus alumnes tenien pocs llibres i encara menys il·lustracions. Calia incidir en les restes que de cada època estudiada es conserven a les nostres comarques, i que podien ser fàcilment visitades.

Així quan parla de cada etapa remarca les mostres que es conserven en el país, ja siguin d'Empúries en l'art grec, o de les comarques pirinenques quan repassa l'art romànic. És a dir, es decanta per donar a conèixer el que és proper en detriment de coneixements teòrics de monuments llunyants.

Tot sovint les explicacions es veuen il·lustrades per fotografies, segurament fetes per ell mateix, que s'haurien de fer conèixer pel seu valor històric i documental.

El tercer apartat versa sobre matèries tradicionalment considerades artístiques dins la branca de les arts aplicades, que inclou quatre estudis monogràfics diferents. Tots ells tenen una estructura semblant, de fer un repàs historicista i una descripció de l'especialitat corresponent.

El primer cronològicament és l'estudi dedicat a les «Lliçons d'Adorno», fet el 1916, el més ben estructurat dels quatre, i il·lustrat amb un material molt idoni. Consta de cinc lliçons que tenen per títol «Repetició», «Alternança», «Simetria», «Progrés» i «Confusió», conceptes que avui encara són emprats entre els estudiants de disseny gràfic.

En el tractat titulat «L'habitació», que ens ha arribat incomplet, i redactat entre 1917 i 1918, fa un repàs històric de l'evolució dels habitatges al llarg dels anys, i ho aprofita per fer una explicació històrica de la forma de vida dels seus habitants, i de les seves cases i mobles. Es pot afirmar que, en síntesi, constitueix un estudi elemental del que avui en diem disseny d'interiorisme.

Els apunts que fan referència al «Brodat», redactats entre 1917 i 1918, són interessants i curiosos a causa d'un plec de dibuixos fets en tinta i llapis, sovint sobre paper transparent per facilitar-ne la còpia sobre la roba on s'havia de brodar.

Hi ha temes vegetals, geomètrics, d'animals, fets dins rectangles amb visió simètrica que permet prolongar un mateix dibuix tantes vegades com es vulgui. Ensenya a l'alumne a fer la distribució formal sobre una superfície rodona, quadrada, rectangular, en la qual canviant el mòdul obté resultats molt diversos.

Abunden les lletres, amb una col·lecció d'abecedaris diferents per tal que cada persona es confeccioni les lletres que interessin. També hi ha una sèrie de noms propis, i una altra de dues lletres formant una composició decorativa, dins el gust

modernista propi de l'època, amb línies sinuoses i sensuals.

El text separat en cinc lliçons, s'inicia en un estudi del tipus de brodat i també dels telers manuals emprats, per passar a la història del brodat a l'antiguitat, del cristianisme a les croades, del segle dotzè al setzè i d'aquest a la mort del rei francès Lluís XIV, que no deixa de ser una curiosa classificació històrica.

Per últim queda el quart bloc, que és el menys ben estructurat dels que he vist, i està dedicat a la *Perspectiva*, datat el 1919, en el qual, a més d'estudiar aquesta disciplina, s'hi veuen molts exercicis de geometria plana.

Altres cops, com ja s'ha posat de manifest en d'altres apartats, es troben textos francesos com a material de suport emprat per l'autor per a la redacció d'aquests apunts. I així mateix, com també fa en els altres apartats, el text està il·lustrat amb uns magnífics dibuixos de Berga i Boada, que constitueixen, sens dubte, la part més interessant, alguns fets amb aiguatinta.

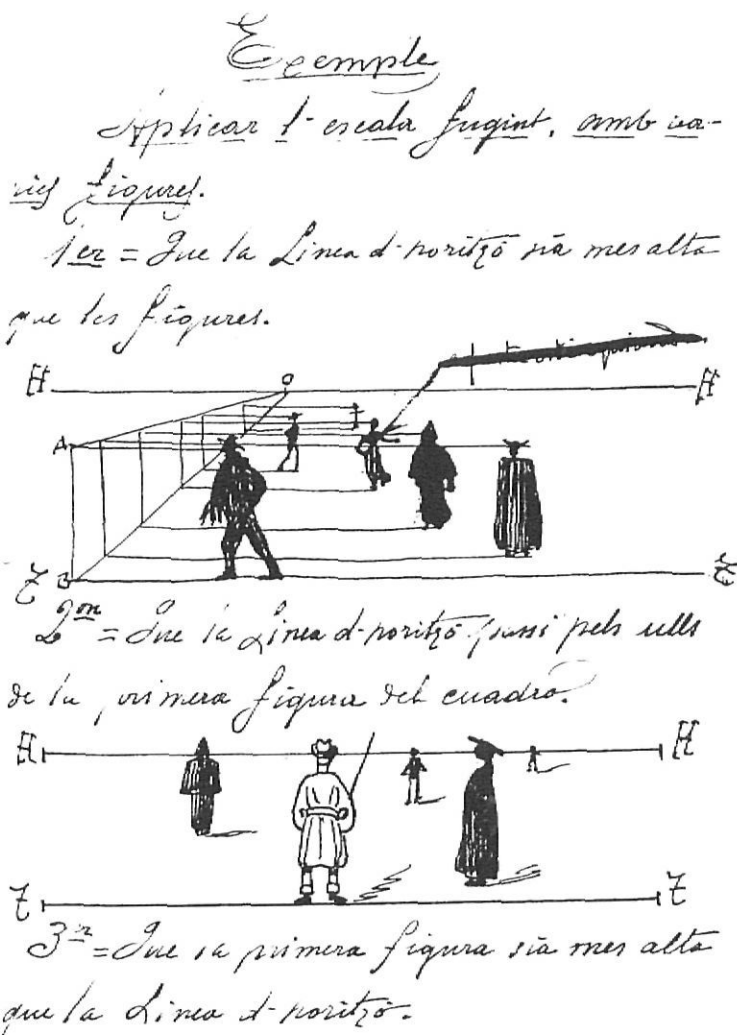
Un material desaprofitat

Tot aquest material hauria de poder estar a disposició de qualsevol estudiós en el tema, i ara que es fa aquesta exposició antològica a l'autor seria un bon moment perquè la família, dipositària de tots aquests textos, els cedís a un centre idoni per al seu estudi i conservació. Ben segur que si ho haguessin estat abans, s'haurien donat a conèixer, i utilitzat, ja fa temps, i haurien acomplert l'objectiu pel qual varen ser redactats.

Cal, finalment, donar a conèixer el valor documental que

representa que fa més de setanta anys Berga i Boada es preocupés de facilitar material didàctic als seus alumnes per aprofundir en el coneixement artístic, i aquesta és una novetat en el camp de la pedagogia de l'art, moltes vegades deixada a la improvisació, sense cap estudi racional, objectiu que pretenen assolir aquests textos.

Joan Sala és llicenciat en Història de l'Art.

Composició didàctica per il·lustrar la teoria de la línia d'horitzó dins la perspectiva.

I finalment «Les Puntes de coixí», elaborat per l'autor el 1918 per a les «senyorettes de la classe de dibuix», amb tres lliçons, una dels orígens i les altres de descripció de la tècnica, on fa una classificació dels diferents tipus de puntes, tot fent-ne una petita història i descripció de moltes d'elles.